

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

**Актуальні проблеми
вітчизняної та всесвітньої
історії**

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 15

Рівне – 2009

Збірник наукових праць “Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії”
Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету . Випуск 15 . –
Рівне : Рівненський державний гуманітарний університет , 2009 . – 311 с .

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук, ректор Рівненського державного гуманітарного університету (м. Рівне).

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Члени редколегії:

Жилюк Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор (м. Острог).

Киридон Алла Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Київ).

Степанков Валерій Степанович, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський).

Стоколос Надія Георгіївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Фісанов Володимир Петрович, доктор історичних наук, професор (м. Чернівці).

Чухліб Тарас Васильович, доктор історичних наук (м. Київ).

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне);

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Згідно постанови президії ВАК України часопис „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії” визнано фаховим виданням у галузі історичних наук

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 5 від 26 грудня 2008 р.

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не співпадати з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12.
Рівненський державний гуманітарний університет

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2009

2. Улановская И.А. Борьба за Восточную Африку и пресса (1884-1890). – М.: Наука, 1969. – 213 с.
3. Great Britain. Parliament. Hanzard's Parliamentary Debates. – London.: Ser.3 th. (1868-1891). – Vol. 346. – Col. 1261, 1263., 1283, 1286.
4. Great Britain. Parliament. Hanzard's Parliamentary Debates. – London.: Ser.3 th. (1868-1891). – Vol. 347. – Col. 773-949.
5. Hertslet E. The Map of Africa by Treaty In 3 vol. – Vol. 3. British Colonies, Protectorates and Possessions in Africa. – London: Darling and Son, Ltd. for H.M. Stationary Office, 1909. – 968 p.
6. Queen Victoria in Her Letters and Journals / A Selection by C. Hibbert. – New York: Viking Penguin Inc., 1985. – 374 Pp.
7. Robinson R., Gallagher J. Africa and the Victorians. – London: Smith, Elder and Co., 1961. – 492 p.
8. The Ch. Vinsents's letter, the parliamentarian from the conservative party // The Times. – 1890. – June 24. – P. 6.
9. The English-German agreement about distributing of East Africa // "The Times". – 1890. – June. 19. – P. 9-10.
10. Langer W.L. The Diplomacy of Imperialism. 1890-1902: In 2 vol. – L.-N.-Y.: Alfred A. Knopf, 1935. – Vol. 2. – 547 p.
11. Stenly G. about the Zanzibar contract // The Times. – 1890. – June. 20. – P. 9-11.

УДК 94 (44) «18»

Н.Плюта

СПРАВА ДРЕЙФУСА У КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ДИСКУСІЙ У ФРАНЦІЇ

У контексті вивчення громадської думки Франції з питань головних проблем зовнішньої політики необхідно звернути увагу на внутрішньополітичну кризу в країні, пов'язану зі справою Дрейфуса. Її розгляд допомагає висвітлити прийоми та методи, які застосовувалися французькими урядовцями при управлінні країною в кризових умовах.

Метою статті є дослідження реакції суспільних і політичних кіл Франції на несправедливе засудження капітана Дрейфуса. Окремі аспекти цієї проблеми розглядалися в працях російських істориків Звонарьова К. К., Шарля К., а також у дослідженнях французького вченого П. Лянуара та ін. Однак вказані автори не робили акценту на особливій ролі політичних дискусій у справі Дрейфуса.

Зростання невдоволення політикою республіканців у кінці XIX ст. використовували монархічно настроєні офіцери, землевласники. Цьому сприяли політичні кризи, що виникали у Франції у 80-90-ті рр. Дуже гострою була криза, пов'язана зі спорудженням Панамського каналу: будівництво виявилось складнішим, ніж передбачалося, до того ж підрядчики розкрадали кошти.

Правління товариства, що здійснювало спорудження каналу, випустило на продаж велику кількість додаткових акцій. Щоб отримати на це дозвіл, воно підкупило сенаторів, депутатів, державних чиновників, міністрів, витративши на хабарі кілька мільйонів франків. Справа набула розголосу, проте, основних винуватців не було покарано. «Панама» увійшла в історію, як синонім брудної афери, підкупу, хабарництва і корупції.

Згодом, Франція стала свідком ще однієї політичної кризи. Восени 1894 р. контррозвідка виявила лист, написаний французьким офіцером і адресований німецькому офіцеру Шварцкоппену. Лист містив бордеро – список секретних документів про армію Франції. Запідозрили у шпіонажі Альфреда Дрейфуса, молодого офіцера генштабу, єврея за національністю, який вільно володів німецькою мовою.

Під час розслідування французи перехопили пакет, який був відправлений Шварцкоппеном італійському військовому аташе Папіццарді. Шварцкоппен і Папіццарді були військовими агентами союзників: Німеччини, Австро-Угорщини та Італії. У конверті була записка: «Відправляю вам 12 планів Ніцци, які мені передав для вас цей негідник Д.». Ця записка зіграла в справі Дрейфуса дуже важливу роль [2, с. 226].

У газеті «Лібр Пароль» було надруковано анонімне повідомлення про «зраду французького офіцера-єврея», автором виявився полковник генштабу Д. де Клам [10, р. 8].

22 грудня 1894 року військовий суд засудив на довічне ув'язнення капітана Альфреда Дрейфуса. Покарання він відбував на Чортовому острові поблизу Французької Гвіани.

В червні 1895 р. начальником відділу розвідки французького генштабу був призначений полковник Ж. Пікар, який виявив зв'язок німецького військового аташе з іншим французьким офіцером – майором генштаба Ф. Вальсенном-Естергазі. Переконавшись, що автором бордеро був не Дрейфус, а Естергазі, Пікар у вересні 1896 р. звернувся до свого керівництва з проханням перегляду справи Дрейфуса. Однак, Пікару було заборонено займатися подальшим розслідуванням, він був звільнений з посади і відправлений в небезпечну військову експедицію у Туніс.

Бордеро – єдиний документ, на якому базувалося звинувачення проти Дрейфуса, опублікувала газета «Матен». Дрейфус був визнаний винним на основі звинувачень трьох із п'яти експертів. Однак, суспільству стало відомо, що крім опису документів, начебто складеним Дрейфусом, суддям потайки від захисту і підсудного були пред'явлені й інші матеріали. Дійсно, в дорадчу кімнату суддям приносили розшифровану телеграму, відправлену в Рим італійським військовим аташе, ніби, про те, що Дрейфус заарештований, у зв'язку з цим потрібно вжити необхідних заходів. Насправді текст телеграми був іншим: «Якщо капітан Дрейфус не підтримував з вами (генштабом Італії) відносин, було б добре дати офіційне спростування, щоб вберегтися від коментарів преси» [1, с. 28].

У «справу Дрейфуса» офіційно втрутився Німецький рейх. Посол у Парижі доводив французькому міністру закордонних справ і навіть президенту Франції, що, Дрейфус не був агентом німецької розвідки, але, звичайно, посол не називав правдиве ім'я німецького шпигуна: виправдати Дрейфуса – означало звинуватити Естергазі.

Матьє Дрейфус, брат Альфреда Дрейфуса, звинуватив Естергазі в тому, що дійсно він написав бордеро. Та військовий суд у січні 1898 р. виправдав Естергазі [7, р. 121]. Восени 1898 р. боротьба навколо справи Дрейфуса досягає кульмінації. Військові міністри йдуть один за одним у відставку. Подається апеляція про перегляд справи Дрейфуса.

У першій половині 1898 р. справа Дрейфуса ще не набула характеру внутрішньополітичної кризи, хоча вже тоді відбувалися бурхливі сцени в парламенті, які розігрувалися з вини монархістів, які звинувачували в продажності всіх, хто намагався виступити за перегляд справи Дрейфуса [5, р. 93-96]. Монархісти з самого початку намагалися використати справу Дрейфуса в інтересах внутрішньо-парламентської коаліції з партіями помірних республіканців і радикалів і, в зв'язку з цим, постійно заявляли, що уряд недостатньо захищає «національні інтереси» Франції, «честь» армії.

З цією метою монархістами влаштовувалися демонстрації на честь шпигуна Естергазі після того, як останній був виправданий 11 лютого 1898 р. військовим судом. Також були проведені демонстрації перед будинком суду, де відбувався процес Е. Золя. Справу Дрейфуса монархісти намагалися використати й для того, щоб тероризувати своїх політичних супротивників. При сприянні уряду та парламентської більшості їм вдалося заарештувати підполковника Пікара, який захищав Дрейфуса, домогтися різних покарань адвокатам Дрейфуса і Золя [5, р. 82-83, 98, 105].

23 лютого 1898 р. був засуджений Золя, і здавалося, що справа Дрейфуса не буде переглянута. Але, як виявилось, в серпні 1898 р. під час допиту підполковника Анрі, він сам сфабрикував один із документів, на які спиралося обвинувачення. Військовому міністру Кавеньяку – зятютому антидрейфусару – довелося заарештувати Анрі. У в'язниці Анрі, над яким тяжіло багато злочинів, крім цієї підробки, 31 серпня вчинив самогубство. Дізнавшись про це, його спільник Естергазі втікає із Франції. З вересня Кавеньяк іде у відставку, а разом з ним – декілька вищих офіцерів, що підтримували обвинувачення проти Дрейфуса.

Відхід у відставку Кавеньяка, а потім і інших військових міністрів, що ввійшли після нього в уряд – Цурліндена й Шануана, – виявився демонстрацією реакції проти того, що «ліве» крило уряду радикала Бріссона, яке було при владі, недостатньо підтримувало «честь» армії, тобто недостатнього, на їхню думку, боролося з дрейфусарями.

Ці військові міністри під час перебування в уряді більше займалися боротьбою з дрейфусарями та організацією придушення мас у Парижі й провінції, ніж питаннями, пов'язаними зі зіткненням з Англією в Африці та підготовкою на випадок англо-французької війни.

Уряд Бріссона, в який входили послідовно Кавеньяк, Цурлінден і Шануан, утворився в результаті парламентських виборів 1898 р. Вибори, які відбувалися в травні, як і попередні 1893 р., дали значну кількість місць у палаті депутатів радикалам і соціалістам: перші отримали 182, другі – 54 місця, всього було обрано 581 депутат [9, р. 8]. Вибори свідчили про ріст самосвідомості народу, про загострення суспільної боротьби у Франції в перехідний до імперіалізму час. У зв'язку з невизначеністю позиції суспільства правляча верхівка Франції була вимушена проводити більш гнучку тактику.

Збільшення кількості місць радикалів у палаті депутатів похитнуло становище поміркованих. Існування кабінету республіканця Меліна, який був при владі з 1896 р., тепер залежало від голосів поміркованих та радикалів. У червні 1898 р. центр проголосував разом із радикалами за поправку до вето уряду. Уряд подав у відставку.

Після відставки Меліна сформував новий уряд радикал Бріссон, майже цілком із представників своєї партії. Уряд Бріссона, з перших днів перебування при владі, намагався показати, що радикали будуть не гіршими слугами великого капіталу, ніж помірковані республіканці. Уряд заявив, що буде дотримуватися «республіканської концентрації», тобто, в усьому рахуватися з поміркованими республіканцями та відмовляється від вимоги прибуткового податку – однієї з вимог програми радикалів [3, с.58-59].

У питанні про справу Дрейфуса уряд зайняв позицію мовчазної підтримки антидрейфусарів і прагнув перешкодити перегляду справи Дрейфуса. Однак, перешкоджати цьому ставало все важче. Самогубство Анрі й доказ фальшивості головного «документа», на підставі якого був засуджений Дрейфус, сколихнули Францію. Кількість прихильників перегляду справи Дрейфуса швидко збільшувалася. Ця справа переросла в найбільшу внутрішньополітичну кризу. Після «фальшивки Анрі» Бріссон був змушений перегляд справи Дрейфуса передати в касаційний суд. Більшість палати депутатів, не пробачило це Бріссону. У розпалі Фашодської кризи, 25 жовтня – у день відкриття надзвичайної сесії палати – під час обговорення питання про переслідування армії, тобто справи Дрейфуса, палата скидає уряд Бріссона, а 29 жовтня касаційний суд виносить рішення переглянути «справу». Характерним є те, що перед голосуванням резолюції, яка стала причиною відставки уряду, прихильники уряду зверталися до палати з проханням підтримати уряд саме тому, що він стоїть перед відповідальним завданням у зовнішній політиці. Проте, 286 голосами проти 254 палата відмовила в довірі міністерству Бріссона [4, р. 13].

Що стосується питання про Фашоду, то палата його так і не обговорювала до закінчення Фашодської кризи. Рішення про евакуацію Фашоди багато в чому залежало від уряду Бріссона. Після падіння уряду французька преса починає говорити про необхідність покинути Фашоду. Падіння уряду на першому ж засіданні палати виявилось показником напруги внутрішньополітичного становища в Франції.

Англійська «Вестмінстер Газет» заявляла 26 жовтня, що французи настільки переймалися політичними справами в середині країни, котрі призвели до урядової кризи, що не думали про зіткнення з Англією [11, р. 71].

4 листопада палата ухвалила урядову декларацію нового кабінету, сформованого республіканцем Шарлем Дюпюї з представників його партії та кількох радикалів. Міністром закордонних справ залишався Делькассе, так, як і Локруа – міністром військово-морського флоту. Посаду військового міністра посів Фрейсіне.

Тим часом внутрішньополітичне становище в Франції продовжувало загострюватись. У жовтні 1898 р. у Парижі почали вибухати страйки. На початку жовтня страйкувало 30 тисяч чоловік. Страйк будівельників був спричинений важкими умовами праці на будівництві та недотриманням підприємцями елементарних правил техніки безпеки. В Парижі було зупинено всі роботи із будівництва, в тому числі і з підготовки до всесвітньої виставки. Намагаючись придушити повстання, уряд вводить у місто війська. 9 жовтня в Париж прибуває 20 тис. військ.

«Вже 48 годин Париж виглядає, як окуповане місто. Префект поліції й військовий комендант розставили багаточисельні загони поліції, піхотні батальйони, ескадрони кірасирів і драгунів. Пости біля міністерств і великих установ були подвоєні. Єлісейський палац перебував під постійним спостереженням. Військові штаби розміщені в кожній мерії і патруль ходить вулицями, набережними, бульварами» [8, р. 6].

Присутність військ у Парижі сприяла злочинним задумам монархістів. Армія, що перебувала, в основному в руках реакційних офіцерів як з табору монархістів, так і з табору реакційних республіканців, займає вулиці в Парижі, і під заступництвом армійського командування реакціонери влаштовують демонстрації.

Під тиском військової сили страйк будівельників був припинений. У середині жовтня уряд не дав відбутися всезагальному страйку залізничників, засудивши їхнього профорга [6, р. 185-186]. Становище стає особливо напруженим, коли 14 жовтня ряд газет з табору дрейфусарів публікує повідомлення про те, що в столиці – військова змова, яка мала на меті повалити уряд, покласти кінець цюкуванню армії та запобігти перегляду справи Дрейфуса. Змовники, як повідомляли газети, повинні були використати в якості військової сили війська, надіслані для придушення страйку. Виступ планувався на 15 жовтня, але уряд не був попереджений і готувався до придушення змовників. У змову, повідомляла преса дрейфусарів, було втягнуто майже весь генеральний штаб [12, р. 4].

16 жовтня всі соціалістичні групи Франції приймають звернення, у якому йде мова про те, що соціалістична партія «розраховує на весь пролетаріат для захисту республіки. Вона не дозволить мілітаристським змовникам зазіхнути на волю республіканців. З цією метою вона створює постійний комітет пильності, який представляв всі організовані соціалістичні сили» [5, р. 139].

Підписавши це звернення, соціалісти гедистського спрямування фактично відмовилися від своєї попередньої позиції невтручання в справу Дрейфуса, яка, як вони помилково стверджували, стосувалася лише двох ворогуючих олігархічних груп.

Заява дрейфусарів про те, що в Парижі готується змова, була безперечно вірною. Монархісти вважали, що осінь 1898 р. буде найбільш вдалим моментом для державного перевороту. В питанні про справу Дрейфуса разом з монархістами виступали численні групи реакціонерів з табору республіканців, таким чином, вибравши в якості приводу для виступу справу Дрейфуса, монархісти могли розраховувати схилити на свій бік ті групи, які за інших обставин виявилися б у республіканському таборі.

З метою підготовки державного перевороту монархісти та інші групи антидрейфусарів проводять на вулицях Парижу ряд провокаційних демонстрацій. 2 жовтня монархісти в кількості 2-3 тис. людей нападають на мітинг, організований дрейфусарами. Відбувається величезна вулична бійка.

Про те, що демонстрації, котрі проводилися монархістами, були спрямовані на підготовку державного перевороту, свідчать багато документів, які стали відомі згодом у ХХ ст.

Французький уряд був змушений переглянути справу Дрейфуса, хоча генерали погрожували відставкою всього генштабу. Кругова порука вищих чинів офіцераства створювала для прихильників перегляду справи Дрейфуса майже нездоланний бар'єр. У лютому 1899 р. раптово помер президент Фор, який підтримував «антидрейфусарів». Спроба «Ліги патріотів» здійснити державний переворот у день його поховання показала загострення ситуації.

7 серпня 1899 р. військовий суд розпочав процес перегляду справи Дрейфуса. Ситуація була вкрай напруженою. І все таки Дрейфуса визнали винним, засудивши до 10 років ув'язнення.

Утворений в червні 1899 р. уряд Вальдека-Руссо прагнув до стабілізації внутрішньо-політичного становища у Франції, через що пішов на врегулювання справи Дрейфуса. 19 вересня 1899 р. новий президент Франції Е. Лубе, прийнявши пропозицію уряду, помилував Дрейфуса.

В справі Дрейфуса два моменти є повчальними. По-перше, небайдужість французів: доля капітана армії схвилювала всю країну. По-друге – відкритість французької преси. Все, що журналістам вдавалося дізнатися, наскільки секретними воно б не видавалося, відразу ж публікувалося. В результаті вільна преса і сформувала суспільну думку Франції, що призвело до виправдання Дрейфуса.

Дрейфусари перемогли. Армія остаточно перейшла під контроль республіканців. Проголошувалося, що «захист прав людини стоїть попереду державних інтересів, що правда і справедливість являються абсолютними пріоритетами, які не зможуть відсунути на другий план ніякий наказ, із якої б високої інстанції він не надходив» [13, р. 31].

Джерела та література

1. Звонарев К. К. Дело Дрейфуса в России. - М., 2006.-148 с.
2. Крайнова Д. Е. «Дело Дрейфуса» // Новая и новейшая история. - № 1. – 2007. - С. 225 – 229.
3. Лависс и Рамбо. История XIX века / пер. с франц. Т. 7-8. - М., 1939. - 464 с.
4. Annales de la Chambre des Deputes, Debats parlementaires, Session extraordinaire de 1898. Т. I. – Р., 1898. – 347 р.
5. Zevaes, A. L'’affaire Dreyfus. - P.1931. - 178 p.
6. Simon, E. Histoire de la troisieme republique de 1897 a 1899, Presidence de M. Felix Faure. - P., 1921. - 327 p.
7. Zola E. J'accuse. Lettre a m. Felix Faure. Le verite en marche. – P., 1969.-153 p.
8. La Lanterne. - 1898. - 10. X. - P. 4-7.
9. Le Temps. - 1898. – 24. V. - P. 10.
10. Libre parole. 1894. - 01. XI. - P. 8.
11. Riker T. W. Survey of British Policy in the Fashoda Crisis // Political science quarterly. V. XLIV, L. – 98 p.
12. The Times. - 1898. - 15. X. – P. 4.
13. Milza P., Berstein S. Histoire de la France au XX siècle. – P., 1995. – 135 p.

З М І С Т

Розділ 1. **ІСТОРІЯ УКРАЇНИ**

<i>Д.Вирський</i> УКРАЇНА В ПЕРШИХ „ПОЛОНІЯХ” (країнознавчі видання Я.А.Красінського та М.Кромера про українські землі)	3
<i>І.Вівсяна</i> ФОРМУВАННЯ ІДЕЇ «УКРАЇНСЬКОГО П’ЄМОНТУ» У ВІТЧИЗНЯНІЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ (кінець XIX – початок XX ст.)	8
<i>Л.Шугасва</i> В ПОШУКАХ ІСТИННОГО ПРАВОСЛАВ’Я: КІНДРАТ МАЛЬОВАНИЙ	13
<i>А.Киридон</i> МЕНТАЛЬНІ ІМПЕРАТИВИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: «ЗСУВ ПАРАДИГМ» В УМОВАХ УТВЕРДЖЕННЯ ТОТАЛІТАРИЗМУ	16
<i>С.Шевченко</i> ДІЯЛЬНІСТЬ АМЕРИКАНСЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ДОПОМОГИ В ОДЕСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ	22
<i>В.Півоварчук</i> ЄВРОПЕЙСЬКІ ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНІ ЦЕНТРИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД	25
<i>М.Гон</i> УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ І ЄВРЕЇ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД	28
<i>О.Альошина</i> ДІЯЛЬНІСТЬ АРСЕНА РІЧИНСЬКОГО	31
<i>О.Гуменюк</i> СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РАДЯНІЗАЦІЇ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ НА ПОЧАТКУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	34
<i>Т.Карпукіна</i> ЗАКЕРЗОННЯ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ВІЙНИ (1939-1941 РР.)	40
<i>Л.Заглинська, І.Бондар</i> ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (1945-1953 РОКИ)	44
<i>Л.Паніна</i> РОСІЙСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА НА ЖИТОМИРЩИНІ У 50-80-х рр. XX ст.	50
<i>О.Лицук</i> ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ АВТОКЕФАЛЬНИМ ЗМАГАННЯМ В УКРАЇНІ З БОКУ МОСКОВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ (1990-1992 РР.)	53
<i>О.Ворон</i> РИМО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА У КОНТЕКСТІ ПЕРЕДВИБОРЧИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ	58
<i>Ю. Вільховий</i> РОЗВИТОК ЦЕРКВИ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН-БАПТИСТІВ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	61
<i>А. Гуз</i> ПОЛІТИКА ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ШКІЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ (КІНЕЦЬ XX СТ. – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)	65
<i>В.Васюк</i> БАЗОВІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ Й ЕВОЛЮЦІЯ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН	69
<i>О.Коржик</i> ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ УКРАЇНИ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА	72

Розділ 2. **ІСТОРІЯ ВОЛИНІ. КРАЄЗНАВСТВО**

<i>С. Прокопчук</i> БЕРЕСТЕЦЬКА БИТВА 1651 РОКУ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ XVII – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ	76
<i>Н.Мельничук</i> ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІЖНОГО ГІМНАСТИЧНОГО ТОВАРИСТВА „СОКОЛ”	83
<i>Б.Бойко</i> ПОЧАТКОВА ОСВІТА НА ВОЛИНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – ПОЧАТКУ XX ст.	85

<i>О.Шмид</i> ЧЕСЬКА КОЛОНІЗАЦІЯ ВОЛИНИ У 60-70-Х РР. ХІХ СТ.	88
<i>І.Мілясевич</i> НАРОДНІ БІБЛІОТЕКИ ВОЛИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	93
<i>Г.Капустін</i> ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПАМ'ЯТКООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БРАТСТВ НА ВОЛИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.	98
<i>О.Дем'янюк</i> СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ НА ВОЛИНИ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКИХ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ НАВЕСНІ 1917 РОКУ	102
<i>В.Панасюк</i> УКРАЇНСЬКА ШКІЛЬНА СПРАВА НА ВОЛИНИ У 1920–1939 РОКАХ: ЕТНОПОЛІТИЧНІ ЗАСАДИ	107
<i>Ю.Крамар</i> ПОЛІТИКА ВОЄВОДСЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ Г.ЮЗЕВСЬКОГО ЩОДО ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ НА ВОЛИНИ У 1920-1930-Х РР.	111
<i>В.Борщевич</i> ОБРАЗКИ ПОВСЯКДЕННОСТІ ПРАВОСЛАВНИХ СВЯЩЕНИКІВ ВОЛИНИ 20-30-Х РР. ХХ СТ.	115
<i>Ф. Рябчикова</i> ВИДИ ТА ФОРМИ КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДІВ В ЕТНОГРАФІЧНОМУ ВІДДІЛІ ВОЛИНСЬКОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО МУЗЕЮ	119
(1920 – ПОЧ. 1930-Х РР.) <i>В.Доброчинська</i> РІВНЕНСЬКА УКРАЇНСЬКА ГІМНАЗІЯ (1923–1939)	123
<i>Я.Цецик</i> ПОЧАТОК ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ НА ВОЛИНИ (1925-1928 РР.)	128
<i>В.Ковальчук</i> СТЕПАН КОВАЛЬ ("РУБАШЕНКО") – КОМАНДИР ЗАГОНУ УПА "КОТЛОВИНА" НА ВОЛИНИ	135
<i>О.Ленартович</i> ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНИХ СТРУКТУР НА ВОЛИНИ У ПЕРІОД РАДЯНІЗАЦІЇ 1939-1941 РР.	138
<i>Т.Самсонюк</i> ЖІНКИ ЯК ОБ'ЄКТ РЕПРЕСІЙ НКВС НА ВОЛИНИ (1939-1941 РР.)	142
<i>В. Писцьо</i> ОРГАНІЗАЦІЙНО-СУСПІЛЬНІ ЗМІНИ В КОНТЕКСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ОКУПАЦІЙНОГО РЕЖИМУ НА РІВНЕНЩИНІ	147
<i>А.Жив'юк</i> ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ В м.РІВНОМУ В ПОЧАТКОВИЙ ПЕРІОД НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (сер. 1941 – поч. 1942 рр.): СТОРІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ УРДВ	151
<i>С.Шульга</i> АНТИФАШИСТСЬКИЙ РУХ ВОЛИНСЬКИХ ЧЕХІВ	156
<i>В.Борщевич</i> ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА ВОЛИНИ 40-Х – 80-Х РР. ХХ СТ.	159
<i>П.Савчук</i> ОБЛАШТУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ З ПОЛЬЩІ І ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	164
<i>Г.Борейко</i> КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ПРОЦЕСИ РІВНЕНЩИНИ В УМОВАХ РАДЯНСЬКОЇ ДІЙНОСТІ: 50-60 РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ	168

Розділ 3.

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ.

ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

<i>В.Ореховський</i> ПОШИРЕННЯ ХРИСТІЯНСТВА ТА "ВЕЛИКЕ ПЕРЕСЕЛЕННЯ НАРОДІВ" (IV – VII ст.)	172
<i>Т.Олексієвець</i> ПРАГА X-XIII СТ.: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ МІСТОУТВОРЕННЯ	176
<i>Р.М. Постоловський</i> ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ ЧЕСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНО- ДЕМОКРАТИЧНИХ ІДЕЙ І ТРАДИЦІЙ	179
<i>Г. Хлібовська</i> НІМЕЦЬКЕ ПИТАННЯ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ДИПЛОМАТІЇ КІНЦЯ 40-Х – ПОЧАТКУ 70-Х РОКІВ ХІХ СТОЛІТТЯ	183

<i>І.Петлюк</i> НАЦІОНАЛЬНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ НАРОДІВ БОСНІЇ І ГЕРЦЕГОВИНИ: ПРОБЛЕМА ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ (1875-1914 РР.)	188
<i>Л.Валух</i> ГЕЛЬГОЛАНДСЬКО-ЗАНЗІБАРСЬКИЙ ДОГОВІР (1890 р.): ПОЛІТИЧНА ОЦІНКА В АНГЛІЇ	191
<i>Н.Плюта</i> СПРАВА ДРЕЙФУСА У КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ДИСКУСІЙ У ФРАНЦІЇ	195
<i>Т.Чаркіна</i> ПОГЛЯДИ М.ВЕБЕРА НА ЗАРОДЖЕННЯ КАПІТАЛІЗМУ	198
<i>С.Троян</i> ПЛАНІ СТВОРЕННЯ “МІТТЕЛЬЄВРОПИ” У ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ВИМІРІ КІНЦЯ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ ст.	200
<i>Б.Бернадський</i> ДІЯЛЬНІСТЬ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ РОЗВІДОК НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ НАПЕРЕДОДНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	205
<i>О.Ворон</i> ПРОЦЕС ТВОРЕННЯ СПІЛКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У МІЖВОЄННІЙ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ (1918 – 1938 рр.)	211
<i>М.Боровець</i> РЕАКЦІЯ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ НА ПОДІЇ МІОНХЕНСЬКОЇ ЗМОВИ	215
<i>О.Дукмас</i> ІСТОРИКО-ПОЛІТИЧНИЙ КРИТЕРІЙ ЦЕНТРАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	217
<i>О.В.Іванченко</i> СПІВПРАЦЯ ВИШЕГРАДСЬКИХ ДЕРЖАВ У ГРУПІ В ПЕРІОД З 1991 ПО 1995 РІК	221
<i>І.Мартинчук</i> СЛОВАЦЬКО-УКРАЇНСЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У 1993-2000 РР. У КОНТЕКСТІ ВІДНОСИН З РОСІЄЮ	224

Розділ 4.

ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ ТА ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ. МЕТОДОЛОГІЯ, ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

<i>Т.Ковальчук</i> ІСТОРІЯ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ КІНЦЯ ХVІІІ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ІВАНА ФРАНКА	227
<i>С.Грипич, О.Граб</i> КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКЕ ЖИТТЯ ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТОЛІТТЯ (ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ)	231
<i>С.Чибирак</i> ПОСТАТЬ ПАВЛА ПЛАТОНОВИЧА ЧУБИНСЬКОГО В РАДЯНСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ	237
<i>А.Кукурудза</i> ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ПРАВОСЛАВ'Я НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ 20-Х РР. ХХ СТ.: ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ	241
<i>В.Чура</i> КОМПАРТИЙНА “ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ” ТА РОЗГОРТАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО РУХУ НАПРИКІНЦІ 80-Х – ПОЧАТКУ 90 РР. ХХ СТ., (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗАГАЛЬНОСОЮЗНИХ І РЕСПУБЛІКАНСЬКИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ).....	249
<i>Ю.Олексін</i> МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ РИС ГРОМАДЯНСЬКОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ	253
<i>Л.Шинкаренко</i> РАДЯНСЬКА ТА РОСІЙСЬКА ІСТОРИОГРАФІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ СКЛАДОВИХ НОВОГО КУРСУ Ф.Д. РУЗВЕЛЬГА	259
<i>І.Десятничук</i> КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОГО РУХУ «ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ» В КОНТЕКСТІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЇЇ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ	261
<i>Г.Новічков</i> ПОПУЛІЗМ У ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ	266
<i>К.Цинк</i> ПРАВА ЛЮДИНИ І РЕПРОДУКЦІЙНЕ КЛОНУВАННЯ ЛЮДСЬКИХ ІСТОТ	270
<i>Є.Єсталь</i> ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ПОЛІТИЧНІ СВОБОДИ В АВТОБІОГРАФІЧНИХ НАРИСАХ КОЛИШНІХ ДІЯЧІВ НЕЗАЛЕЖНОГО САМОВРЯДНОГО ОБ'ЄДНАННЯ «СОЛІДАРНІСТЬ»	275
<i>В.Мандрагеля</i> МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА: ІНТЕГРАТИВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ	279

Розділ 5.

МАТЕРІАЛИ П'ЯТОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ, АСПРАНТІВ ТА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ „ЕВОЛЮЦІЯ ВІЙСЬКОВОГО МИСТЕЦТВА” ЗА НАУКОВИМ НАПРЯМОМ: „КІННОТА У ВІЙНАХ: ВІД ДАВНИНИ ДО СУЧАСНОСТІ” (РІВНЕ, 27 – 28 ЛИСТОПАДА 2008 р.)

<i>А.Поспелов, В.Шлякин</i> ФОРМИ ДІЙСВИЙ КАВАЛЕРИИ В СРЕДНЕВЕКОВОЙ ЯПОНИИ V-XVII ВВ.: ВЗГЛЯД ЕВРОПЕЙСКИХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ	283
<i>Р.Савчук</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ВІЙСЬКОВІ СИЛИ У ДІЯЛЬНОСТІ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIII СТ.	287
<i>А.Харук</i> КОНЦЕПЦІЯ „КАВАЛЕРІЙСЬКОГО ЛІТАКА” ТА СПРОБИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	290
<i>А.Дергачёва</i> КАВАЛЕРІЯ СТРАН ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ НАКАНУНЕ І В ПЕРІОД ВТОРОЇ МИРОВОЇ ВОЙНИ: СОСТОЯНИЕ І РАЗВИТИЕ	293
<i>А.Поспелов</i> КАВАЛЕРІЙСЬКІ І БРОНЕКАВАЛЕРІЙСЬКІ ПОДРАЗДЕЛЕННЯ ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ І НЕОФИЦИАЛЬНЫХ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОБРАЗОВАНИЙ В ВОЕННЫХ КОНФЛИКТАХ ПОСЛЕДНЕЙ ЧЕТВЕРТИ XX ВЕКА	296

Розділ 6.

РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, РЕФЕРАТИ, ОГЛЯДИ

<i>Б.Савчук, П.Савчук</i> ПРО ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО. (ПРИЩЕПА БОГДАН, ПРИЩЕПА ОЛЕНА. ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ВОЛИНИ: НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК Б.А.Прищеп, О.П.Прищеп. – Рівне: ПП ДМ, 2008. – 352 с.; іл.	299
<i>О.Дем'янюк</i> ВОЛИНСЬКА ПЛАСТОВА МОЛОДЬ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ 20-30-Х РОКІВ XX СТОЛІТТЯ (Рец.: Візитів Ю.М. Пластовий рух на Волині в міжвоєнний період: Монографія. – Рівне-Львів, 2008. – 180 с.)	301
<i>Р.Давидюк</i> ПУБЛІЦИСТИКА УЛАСА САМЧУКА 1941-1943 РОКІВ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (Рецензія: Документ доби: публіцистика Уласа Самчука 1941-1943 років / упорядник А.Жив'юк. – Рівне: ВАТ „Рівненська друкарня”, 2008. - 456 с. з іл.)	302
<i>В.М.Шеретюк, П.О.Савчук</i> СПОГАДИ УКРАЇНИКИ (Рецензія.: Білашевич-Кузич Л.І. Сибірська сага. – Косів: писаний камінь, 2008. – 376 с. Упорядник та літературний редактор Галина Білавич.)	303
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	306
ЗМІСТ	308

Наукове видання

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Збірник наукових праць

Випуск 15

Відповідальний за підготовку збірника до видання – С.С. Троян

Комп'ютерна верстка – С.С.Троян, О.Ю.Третяк

Обкладинка – О.Я.Тарасюк

Підписано до друку 25. 03. 2009 р. Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”.
Наклад 100. Обліково-видавничих аркушів 31,7. Віддруковано засобами оперативної
поліграфії ПП Самборський І.О., вул. Толстого, 3, м. Рівне, Україна, 33028.

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Рівне:
РДГУ, 2009. – Випуск 15. – 311 с.